

Van spel naar taal

Met drama werken aan woordenschatontwikkeling is bij uitstek geschikt voor groepen met verschillende culturele achtergronden en taalniveaus. Aandacht voor non-verbale communicatie en aanknopen bij de diversiteit aan ervaringen zijn belangrijke succesfactoren. Verschillende mogelijkheden van werken met drama worden in dit artikel toegelicht.

TEKST Goran Stojanović*
FOTOGRAFIE Radi Suudi
gemaakt op obs de Piramide
in Amsterdam

» Er is
ruimte voor
culturele
diversiteit
aan erva-
ringen in
de groep «

Een dramales in groep 1 en 2. Het thema 'spelen' staat centraal. Sommige kinderen weten niet hoe je moet knikkeren. De dramaconsulent doet voor hoe je je duim achter je wijsvinger klemt en die dan laat schieten tegen de knikker. 'Meester, dit is toch je duim?' vraagt Angela. 'Nee, dit is je duim!' zegt Ronaldo trots. De consulent speelt erop in en 'vergeet' het knikkeren voor even. Hij benoemt de vingers en vraagt de kinderen om dat ook te doen. Met het commandospel oefenen ze daarna met de namen van de vingers: als de consulent 'Duim' zegt, doet iedereen zijn duim omhoog en roept 'Duim!'. Bij het knikkeren daarna vraagt hij steeds welke vingers daarbij nodig zijn.

Door direct in te spelen op een vraag die uit de groep komt, maakte de consulent gebruik van een gevoel van noodzakelijkheid bij de leerlingen. Toevallig werden de verschillende vingers erg belangrijk; er was een 'noodzaak' om deze te leren. Deze intrinsieke motivatie is met drama goed te stimuleren en te sturen. Juist door tijdelijk af te wijken van het programma zijn er nieuwe woorden geleerd.

LEERGEBIED Bij dramatisch spel zijn verschillende leergebieden aan de orde. Patrick Verriour onderscheidt het intellectuele, emotionele, en sociale leergebied, drama in esthetische zin, en het taalgebied.¹ In de praktijk zijn vaak meerdere leergebieden tegelijkertijd van belang. Een dramales kan uiterst moeizaam verlopen als de groep niet luistert naar de docent of naar elkaar, of als de leerlingen niet kunnen samenwerken. Het sociaal-emotionele leergebied moet daarom altijd aandacht krijgen om de overgang naar het taalleergebied mogelijk te maken. Het is aan de leerkracht om te beslissen op welk leergebied hij zich concentreert, of om gebieden te combineren. Waar het lesthema en de noodzaak om te leren elkaar overlappen, ontstaat het ideale taalleergebied.

FATSOENLIJK ZITTEN In dit voorbeeld worden zowel het sociale als het taalleergebied aangesproken. De sfeer in groep 5 en 6 is rommelig en lawaaiig. Kevin zit ingezakt met de benen wijd uit elkaar. De andere kinderen lachen erom en proberen zijn houding te kopiëren. 'Kevin, kan je fatsoenlijk gaan zitten?', vraagt de dramaconsulent. Kevin vraagt met een grijns op zijn gezicht: 'Wat is fatsoenlijk meester?' De consulent richt zich tot de groep: 'Kan iemand van jullie ons vertellen en uitleggen wat fatsoenlijk is?' Niemand reageert verbaal, maar wel non-verbaal. Bewegingen van armen en voeten vormen aanleiding te vragen: 'Kan iemand het uitbeelden voor ons? Hoe zit iemand op een fatsoenlijke manier?' Danisha zegt: 'Zó meester!' Ze gaat voorop op de stoel zitten, doet haar handen op de bovenbenen en trekt er een verwaand gezicht bij. 'Mooi zo Danisha, zie je wel dat jullie weten wat fatsoenlijk zitten is! Wat goed van jullie! Hoe ziet het er van jouw kant uit, Samir?' Samir schrikt een beetje en zegt: 'Netjes, meester.' 'Heel goed Samir, het is dus netjes zitten! Zullen we nu met zijn allen fatsoenlijk gaan zitten?' Daarna komen de verschillende contexten van fatsoenlijk zitten aan de orde: op bezoek, in het theater, in de les. In de volgende lessen is fatsoenlijk zitten een vast ritueel. De kinderen gebruiken het woord fatsoenlijk zelf ook. De consulent speelde doelbewust in op het sociaal-emotionele leergebied, en ging van daar over naar het taalleergebied. De rommelige sfeer was geen 'ordeprobleem', maar werd aangegrepen om een leermoment te creëren. Hij sloot aan bij wat er op dat moment in de groep speelde. Van de sociale norm 'fatsoenlijk zitten' maakte hij door middel van de dramawerkvorm 'uitbeelden', alsnog een taalspel.

NON-VERBALE SIGNALLEN Zoals met bovenstaand voorbeeld wordt geïllustreerd, kunnen non-verbale signalen uit de groep als aanknopingspunt worden

gebruikt. Non-verbale signalen zijn inherent aan drama. Het ene kind kan met vijftig woorden een stukje spelen. Een ander kan met drie woorden en non-verbale signalen hetzelfde laten zien en daar net zo trots op zijn. Ook het kind met een kleine woordenschat kan zich in een dramales uitdrukken, en zich sterk en begrepen voelen. Het non-verbale aspect maakt dat alle kinderen in een multiculturele groep met taalniveaoverschillen gelijkwaardig mee kunnen doen.

Het non-verbale kan ook gebruikt worden om een verbinding te maken tussen verbale en non-verbale aspecten van taal. Hierdoor kunnen kinderen een brug slaan tussen de verschillende betekenissen van woorden.

SEMANTIEK Meerdere betekenisaspecten van een woord worden in clusters onthouden: een 'woordweb'.² Het uitbreiden van de betekenisaspecten per woord, het semantiseren, wordt door taalwetenschappers gezien als dé manier om de woordenschat uit te breiden. Bij semantiseren gaat het erom dat het woord helder wordt uitgelegd, en dat het woord een (of meerdere) betekenisaspecten krijgt in diverse contexten. Door de diverse betekenisaspecten van het woord met elkaar te verbinden, krijgt het woord een plek in het netwerk van de woordenschat. Van den Nulft en Verhallen (2002) stellen dat leerkrachten over het algemeen goed zijn in het voorbereiden en controleren van woorden, maar minder aandacht hebben voor semantiseren en consolideren. Drama kan hierbij een constructieve rol spelen. Door in te spelen op de vragen vanuit de groep, kunnen kinderen geholpen worden om meer betekenisaspecten te creëren en hun 'woordweb' te vergroten en te verstevigen.

Een woordweb is individueel verschillend en cultureel bepaald. In een associatiespel in groep 5-6 met het woord 'feest', zeggen enkele kinderen 'gezellig'.

Niet alle kinderen kennen het woord. De dramaconsulent vraagt door: 'Wat is gezellig?' Uit de groep komen veel verschillende dingen, zoals: 'veel cadeautjes krijgen', 'dan komen opa en oma', 'ik krijg snoep', 'er zijn veel mensen'. De ervaringen en de associaties blijken heel divers te zijn en de hele groep krijgt hierdoor een aantal betekenissen van het woord 'gezellig' aangereikt. Er is ruimte voor de culturele diversiteit aan ervaringen in de groep. Door het verbinden van de woorden met de verschillende eigen ervaringen wordt het woord beter verankerd in het netwerk van de woordenschat.³

FLEXIBEL Als een docent drama werkvormen paraat heeft, is drama flexibel inzetbaar in verschillende lessen, al is het maar voor 15 minuten. Met drama kan de woordenschatontwikkeling in multiculturele groepen worden gestimuleerd, door de combinatie van mogelijkheden die dramawerkvormen bieden: (1) het sociaal-emotionele en het taalleergebied kunnen tegelijk en afwisselend worden ingezet, (2) het werken met non-verbale aspecten van drama maakt mogelijk dat kinderen met een kleine woordenschat gelijkwaardig kunnen meedoen, (3) het ingaan op meerdere contexten van een woord en (4) inspelen op de eigen, soms cultureel verschillende ervaringen van kinderen, waardoor een woord beter verankerd kan worden.

» Wat is fatsoenlijk meester? «

1. Verriour, P.: *In role. Teaching and learning dramatically*, Pippin Publishing, 2001.
2. Van den Nulft, D. & Verhallen, M.: *Met woorden in de weer*. Bussum, Coutinho, 2002.
3. Van Norden, S.: *Taal leren op eigen kracht*. Assen: Van Gorcum, 2004.

* Goran Stojanović werkt als coach spelmethodieken bij de HKU en is trainer interculturele communicatie bij Jaffar Consultancy (www.jaffar.nl)